

Згідно «Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» **кредитні операції (кредит)** - вид активних операцій, пов'язаних з наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (відстрочення платежу).

Кредитні операції банку – найбільш ризиковані, тому вони повинні підлягати найбільш глибокому та частому контролю, перевірятися внутрішніми аудиторами. Документальне оформлення кредитів досить чітко регламентується НБУ.

Внутрішній банківський контроль кредитних операцій повинен забезпечувати:

- контроль обґрунтованості надання нових позик та їх умов (виду кредиту, його суми, строку, ставки відсотка, забезпечення, порядку надання та погашення);
- контроль процесу моніторингу: контроль за зміною фінансового стану позичальника; контроль цільового використання кредиту, контроль за погашенням кредитної заборгованості, контроль за станом забезпечення;
- контроль формування спеціальних резервів;
- контроль роботи з проблемними кредитами;
- контроль обліку (в тому числі позабалансового, обліку за сумнівними, безнадійними кредитами);
- контроль індивідуального та портфельного кредитного ризику, його концентрації, контроль дотримання встановлених лімітів кредитних операцій.

Розподіл обов'язків щодо бухгалтерського та адміністративного контролю кредитних операцій може буде проведений таким чином:

- збір та обробка документації клієнта щодо кредиту, перевірка цільового використання кредитних коштів, перевірка стану застави, операції щодо оформлення кредиту –кредитний підрозділ;
- контроль формування спецрезервів – бухгалтерія /бек-офіс;

- контроль роботи з проблемними кредитами – кредитний підрозділ, юристи, служба безпеки;
- контроль дотримання лімітів кредитування, контроль якості кредитного портфеля – ризик – менеджери;
- оцінка системи внутрішнього контролю кредитних операцій – служба внутрішнього аудиту;
- розробка Кредитної політики, внутрішньої нормативної бази банку щодо кредитних операцій, в тому числі щодо кредитування інсайдерів – Кредитний комітет, Правління, підрозділи банку в межах своєї компетенції.

Завдання контролю та аудиту кредитних операцій:

- перевірка дотримання законодавчо-нормативних актів та внутрішніх документів банку;
- перевірка якості кредитного портфеля;
- за сформованою вибіркою перевірити повноту комплектації кредитної документації;
- перевірка повноти формування резервів під кредитні ризики;
- перевірка порядку надання, супроводження, обліку кредитів;
- оцінка ефективності кредитної діяльності (в тому числі управління нею, оцінка роботи з проблемними кредитами та ін.);
- оцінка системи внутрішнього контролю кредитних операцій;
- надання рекомендацій зі зменшення кредитних ризиків.

Під час проведення перевірки роботи кредитного комітету, оцінки діяльності роботи кредитного підрозділу банку, оцінки управління кредитною діяльністю доцільно використовувати опитування та тестування відповідальних працівників банку.

Контроль та аудит повноти комплектації кредитних справ може проводитися з використанням як суцільного, так і вибіркового (переважно) спостереження.

Перевірка достатності формування спеціальних резервів під кредитні ризики проводиться виключно за допомогою документального прийому контролю, а, наприклад, інвентаризація кредитних договорів, договорів застави – за допомогою фактичного.

Питання програми аудиту кредитних операцій

Питання	Що перевіряється (на який предмет)
Вивчення внутрішньої нормативної бази банку	<p>Облікова політика щодо кредитних операцій</p> <p>Кредитна політика (вимоги щодо заборони надання кредитів, максимальні строки кредитування)</p> <p>Порядок надання кредитів (юридичним та фізичним особам), а щодо довгострокових кредитів – Правила видачі, Методика оцінки інвестиційного проекту, Методика аналізу бізнес-плану, Методика оцінки інвестиційної кредитоспроможності, Схема кредитування інвестиційних проектів, Регламент прийняття рішень про надання інвестиційного кредиту та ін.</p> <p>Положення про кредитний підрозділ. Посадові інструкції. Плани роботи кредитного підрозділу</p> <p>Положення про визначення фінансового стану позичальника</p> <p>Положення про окремі кредитні операції/продукти (овердрафт, факторинг, тощо)</p> <p>Порядок взаємодії підрозділів банку при наданні кредиту, його моніторингу</p> <p>Довіреності щодо здійснення кредитних операцій</p> <p>Тарифи і протоколи Тарифного комітету та КУАП. Вимоги КУАП щодо розміру процентів та комісій по кредитах</p> <p>Технологічні карти операцій</p> <p>Порядок застосування ефективної ставки відсотка</p> <p>Листування Головного офісу з філіями, відділеннями з питань кредитування. Дозволи на проведення кредитних операцій</p> <p>Положення про Кредитний комітет та його склад. Протоколи засідань кредитного комітету</p> <p>Стандарти банку з внутрішнього аудиту кредитних операцій</p> <p>Програма здійснення фінансового моніторингу кредитних операцій</p>
Рахунки для перевірки	Див. табл.6.3
Попередній аналіз кредитних операцій	Динамічні та структурні зміни у стані кредитного портфеля, ризики концентрації, частка проблемних кредитів. Абсолютна сума та структура процентних та комісійних доходів від кредитних операцій, структурні зміни, співвідношення з загальною сумою доходів. Розрахунок та наліз показників з табл. 6.2. За результатами аналізу сформулювати попередні висновки
Формування інформаційних джерел згідно завдань аудиту та визначеним обсягам вибірки	<p>Генеральна ліцензія. Письмовий дозвіл НБУ на здійснення операцій з інвалютою (перелік операцій)</p> <p>Достатність капіталу банку для проведення дозволених операцій</p> <p>Звітність за кредитними операціями ((№ 302 «Звіт про класифіковані кредитні операції за формами власності» (місячна), №310 та 310Д «Звіт про суми і процентні ставки за кредитами» (місячна та щоденна), № 321 «Звіт про вимоги за наданими кредитами (за класифікаціями контрагентів і рахунків) (місячна), № 604 «Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними</p>

	<p>операціями» (місячна), №606 «Звіт про формування банками резерву за простроченими та сумнівними до отримання нарахованими доходами» (місячна), №611 «Звіт про дотримання економічних нормативів» (місячна), №613 «Звіт про концентрацію ризиків за активними операціями банку з контрагентами та інсайдерами» (місячна), №615 «Звіт про кредитні операції банку» (місячна), № 618 «Звіт про залишки коштів, що розміщені в інших банках та залучені від інших банків» (декадна))</p> <p>Фінансова звітність (баланс, звіт про фінансові результати, Примітки: 3 «Кошти в інших банках», 6 «Кредити та заборгованість клієнтів», 10 «Нараховані доходи до отримання», 19 «Процентний дохід», 25 «Чисті витрати на формування резервів», 30 «Потенційні зобов'язання банку на кінець року», 35 «Операції пов'язаних сторін»). Дані управлінської звітності. Стан автоматизації процесу складання звітності</p> <p>Кредитні справи. Кредитні договори, договори застави, поруки тощо. Книга реєстрації кредитних угод</p> <p>Журнали реєстрації відкритих рахунків</p> <p>Технологічні картки операційних процедур</p> <p>Виписки з особових рахунків клієнтів</p> <p>Документи дня (платіжні документи, касові документи, розпорядження щодо надання кредиту, закриття рахунків, позабалансові ордери, тощо).</p> <p>Відомості нарахування процентів. Відомості з нарахування резервів</p> <p>Курси валют НБУ та встановлені банком (розпорядження)</p> <p>Звіти про перевірки банку (податковими органами, наглядовцями НБУ, зовнішніми аудиторами, службою внутрішнього аудиту)</p>
<p>Перевірка організації роботи кредитного підрозділу</p>	<p>Організаційна схема. Розподіл обов'язків між працівниками(де закріплений). Рівень навантаження працівників, комплектація та плінність кадрів, досвід та кваліфікація, підвищення кваліфікації. Стан нормативного забезпечення працівників підрозділу. Стан контролю за роботою працівників та підпорядкованих підрозділів. Наявність та ведення журналу реєстрації заяв на отримання кредиту. Вивчення порядку візування угод про надання кредитів, вимог до суми та виду забезпечення, що вказані у Положенні про підрозділ. Оцінка існуючого порядку надання кредитів (обґрунтованість рішень, розподіл обов'язків, оцінка ризиків (в тому числі юридичних), відповідність кредитній політиці та ін.). Додержання вимог щодо заборони надання кредитів, які сформульовані у Кредитній політиці. Перелік видів майна, що дозволено брати у заставу. Перелік оцінювачів (суб'єктів оціночної діяльності), з якими банк уклав угоду. Рівень автоматизації роботи з оцінки фінансового стану позичальника тощо</p> <p>Оцінка стану внутрішнього контролю процесу моніторингу кредитів (перевірка стану заставленого майна, цільового використання кредитів, моніторинг фінансового стану позичальника, інформація для розрахунку резервів під кредитні ризики). Періодичність, розподіл обов'язків та чим</p>

	<p>підтверджуються перевірки стану заставленого майна, цільового використання кредиту (документально, з виїздом на місце)? Моніторинг фінансового стану позичальника: достовірність, перевірка узгодженості, повнота та своєчасність поданих форм фінансової звітності; оформлення та періодичне оновлення результатів аналізу фінансового стану</p> <p>Своєчасне припинення кредитування за кредитними лініями, овердрафтом у випадку погіршення фінансового стану позичальника</p> <p>Оцінка роботи з усунення недоліків, виявлених в ході попередньої перевірки</p> <p>Опитування та тестування відповідальних працівників банку, аналіз результатів</p>
<p>Формування аудиторської вибірки</p>	<p>Статистичної та нестатистичної в залежності від таких групувань:</p> <ul style="list-style-type: none"> - банки, суб'єкти господарювання- не банки, фізичні особи; - види економічної діяльності клієнтів; - форма власності та резидентність; - валюта кредиту; - кредити за строком погашення (в тому числі до 30 днів, більше 3 років); - розмір кредиту; - забезпеченість (окремо - бланкові); - за станом обслуговування (добре, слабке, недостатнє обслуговування боргу) та якістю кредиту (стандартні та нестандартні), «проблемні»; - традиційні та нові види кредитів; - надані за окремими порядками (іпотечні, фізичним особам на ремонт житла, на купівлю авто тощо); - відсоткові ставки та інші умови (окремо для тих, що суттєво відрізняються від загальностановлених); - в залежності від змін в керівництві кредитного підрозділу; - інсайтери
<p>Перевірка комплектації кредитних справ клієнтів</p>	<p>Наявність необхідних документів (типові договори, право власності на предмет застави, вплив застави на бізнес позичальника, страхові поліси (на який страховий випадок, фінансовий стан страховика, випадки обов'язкового страхування), нотаріальні посвідчення договорів, акти оцінки майна, виписки з державного реєстру застав рухомого майна, реєстру іпотеки). Своєчасність оновлення документів справи, в тому числі фінансової звітності та документів для підтвердження платоспроможності фізичної особи. Відсутність достовірної фінансової звітності позичальника – юридичної особи або документів для підтвердження платоспроможності фізичної особи – операція класифікується не вищу класу «Г» з відповідним коригуванням резерву. Перевірка повноважень осіб, що підписали договори та звітні форми з боку позичальника</p> <p>Оцінка правильності визначення кредитоспроможності позичальника (в тому числі в розрізі окремих кредитних працівників). Акти перевірок цільового використання кредиту. Обґрунтованість пролонгації та наявність додаткових угод (клопотання позичальника, джерела та розрахунки повернення кредиту)</p> <p>Перевірка обґрунтованості рішень кредитного комітету висновкам окремих підрозділів, відповідність встановленої (зміненої) процентної ставки вимогам банку. У випадку операцій у філіях та відділеннях банку – перевірка наданих повноважень (відповідних дозволів) від Головного офісу</p> <p>Запит до сформованої банком бази даних вкладників-фізичних осіб з метою виявлення фактів</p>

	наявності у позичальників вкладу на суму кредиту (чи не є більшою відсотки по внеску?)
Перевірка правильності відкриття рахунків (позичкового та для нарахування процентів), позабалансових	Обґрунтованість (наявність розпорядження). Порядок візування угод, змін до них Обґрунтованість видачі великих кредитів. Наявність рішення правління щодо їх видачі Своєчасність реєстрації кредитних договорів у Книзі їх реєстрації Правильність та своєчасність віднесення на рахунки простроченої, сумнівної, безнадійної заборгованості. Інвентаризація позабалансових рахунків (періодичність) Обґрунтованість списання безнадійної заборгованості (за рішенням правління)
Перевірка умов зберігання кредитних справ, договорів (кредитних, застави та ін.)	Реєстрація договорів (в тому числі додаткових угод у Книзі реєстрації кредитних угод) Зберігання договорів у сейфах/сховищі. Інвентаризація (оформлення результатів, періодичність проведення). Порядок зберігання та погашення договорів
Оцінка окремих складових кредитних ризиків	Оцінка ризику застави (концентрація ризику, обмеження). Порядок оцінки/ переоцінки вартості застави (розподіл обов'язків, періодичність). Оціночна вартість повинна перевищувати основну суму боргу, нараховані відсотки та можливі витрати, пов'язані з реалізацією застави. Кваліфікація та стаж оцінювача, наявність обґрунтування оцінки (прайси, висновки сертифікованих оцінювачів тощо) Акти перевірок, стану заставленого майна. Відсутність документів про наявність та стан забезпечення – резерв формувати на всю суму основного боргу. Рекомендації НБУ щодо перевірки стану заставленого майна – щоквартально та у разі пролонгації, перегляд вартості - за потреби. Страховання заставленого майна (обґрунтованість вибору ризиків страхування, контроль за своєчасністю продовження страхування у випадку закінчення строку угоди з страховою компанією) Лімітування – засіб зменшення ризику. Ліміти на установи банку, у розрізі позичальників (в тому числі інсайдерів), у розрізі кредитних продуктів
Перевірка діяльності Кредитного комітету	Перелік членів Кредитного комітету, документування їх присутності на засіданнях (підписи на протоколах). Порядок та умови зберігання протоколів кредитних комітетів, наявність необхідних реквізитів протоколів (дата, результати голосування та ін.) Строк дії рішень Кредитного комітету щодо надання кредиту Перевірка виконання особливих умов, що були вказані при прийнятті рішення про надання кредиту або його пролонгації (додаткове забезпечення, переведення основного рахунку з іншого банку тощо) Рішення про затвердження класифікації кредитного портфеля та сум резервів Рішення про пролонгації, про зміни умов договорів (в тому числі відсоткової ставки, комісійних тощо)
Результати аналізу нормативів кредитного ризику	Розподіл обов'язків (ризик-менеджери, відділ аналізу та звітності та ін.). Випадки порушення нормативів кредитного ризику. Встановлення лімітів (за якими категоріями) та контроль їх виконання. Програмне забезпечення для аналізу
Аналіз повноти отримання доходів від кредитних операцій	Випадки та підстави зміни розмірів процентних та комісійних доходів та строків їх сплати (відповідність нових ставок даним автоматизованої банківської системи)

<p>Перевірка правильності ведення бухгалтерського обліку кредитних операцій</p>	<p>Повнота та своєчасність застосування штрафних санкцій, передбачених умовами договору</p> <p>Аналіз облікової політики банку. Зручність аналітичного обліку. Послідовність застосування принципів бухобліку. Правильність обліку заборгованості за основною сумою та нарахованими доходами. Аналіз причин несвоєчасного перенесення кредитів до категорії прострочених.</p> <p>Перевірка порядку обліку кредитних договорів, договір застави, тощо, звірка з результатами інвентаризації. Правильність обліку резервів за кредитними операціями (повнота та своєчасність формування). Податковий облік сум резервів (на валові витрати – до 10% суми боргових вимог).</p> <p>Перевірка щомісячної інвентаризації прострочених і сумнівних до отримання доходів (коригування сум резервів). Правильність і своєчасність нарахування відсотків (особливо у випадках зміни ставки, зміни дати сплати відсотків відповідно до додаткової угоди). Правомірність припинення нарахування відсотків у фінансовому обліку (розпорядження). Правильність і своєчасність обліку комісійних (особливо у випадках зміни їх розміру, дати сплати відповідно до додаткової угоди). Правильність та обґрунтованість розрахунку комісій за дострокове погашення кредиту, за невикористання затвердженого ліміту, ін. Обґрунтованість застосування спеціальних тарифів (зниженої ставки або комісійних) для окремих категорій клієнтів – наявність клопотання клієнта та менеджера банку, відповідного рішення Кредитного комітету</p> <p>Перевірка достовірності даних обліку (звірка з балансом, оборотно-сальдовою відомістю). Звірка аналітичного обліку з синтетичним</p>
<p>Перевірка роботи з «проблемними кредитами»</p>	<p>Аналіз джерел погашення прострочених позик. Застава як спосіб погашення кредитної заборгованості (порядок реалізації застави, податковий облік). Наявність фактів погашення кредитної заборгованості за рахунок видачі нового кредиту</p> <p>Критерії та своєчасність <i>визнання</i> проблемних кредитів (розподіл обов'язків, порядок взаємодії підрозділів наявність відмінностей в інформації, що отримав аудитор, та наданої Спостережній раді).</p> <p>Перелік та строки проведення заходів по <i>стягненню</i> проблемних боргів (розподіл обов'язків, порядок взаємодії, періодичність звітування). Оцінка повноти, своєчасності та ефективності дій у разі погіршення фінансового стану позичальника та з погашення проблемних боргів (плани погашення боргів, штрафні санкції, претензійно-позовна робота та ін.). Визначення потенційно проблемних кредитів. Частка «проблемних кредитів» та зміна керівника кредитного підрозділу (роль особистості)</p> <p>Аналіз причин появи проблемних позик (недостатній рівень внутрішнього контролю, пільгове кредитування окремих категорій, відсутність достовірної та повної інформації про позичальника, порушення принципів кредитування, недостатній рівень кваліфікації кредитних працівників, невідповідність ризику, на який наражається банк, отриманим доходам), пропозиції щодо кадрових висновків</p> <p>Аналіз критеріїв визнання заборгованості сумнівною. Наявність рішення Правління банку щодо</p>

	визнання та списання безнадійної заборгованості (правильність та своєчасність позабалансового обліку)
Перевірка процедури та дотримання вимог при пролонгації	Вимоги внутрішніх документів банку, які дозволяють пролонгацію кредитів Повноваження щодо прийняття рішення про пролонгацію, документальне оформлення рішення Перевірка виконання особливих умов, що були встановлені при пролонгації
Кредитна робота у філіях, відділеннях	Моменти, що потребують особливої уваги: Відповідність нормативної бази філій з питань кредитування бази Головного офісу. Механізм інформування про зміни, доступ до внутрішньобанківської інформації щодо кредитування. Механізм взаємодії філій (відділень) та Головного офісу під час роботи з проблемними кредитами (склад звітності, періодичність). Межі свободи при прийнятті рішень щодо надання кредитів та встановлення ставок по них та ін. умов. Наявність, організація та оцінка роботи кредитних комітетів філій
Статистична звітність до НБУ	Реєстр змін (в тому числі несанкціонованих) до форм звітності та наявність можливості коригування вручну
Управлінська звітність	Достатність, своєчасність інформації для прийняття рішень
Перевірка кредитів працівникам банку	Оформлення кредиту, обґрунтованість ставок, тарифів
Аналіз ефективності роботи по залученню позичальників	Ефективність реклами. Перелік та дієвість заходів по просуванню кредитних продуктів
Висновки та рекомендації, заперечення перевіряємих	Формулювання висновків: щодо результатів аналізу внутрішньої нормативної бази банку, її дотримання та підтримання її в актуальному стані на робочих місцях; щодо якості кредитного портфеля; щодо рівня автоматизації кредитної діяльності, в тому числі оцінки кредитоспроможності; щодо правильності бухгалтерського обліку, достовірності фінансової, управлінської та статистичної звітності; щодо встановлених порушень та оцінки наявних ризиків з фіксацією можливих наслідків для банку (як ймовірності, матеріальності ризиків, так і ймовірності заходів з боку НБУ, ДПА); щодо кадрової політики; щодо адекватності системи внутрішнього контролю наявним ризикам (кредитним, операційно-технологічним, юридичним, ін.); щодо можливості (необхідності) створення комітету із проблемних активів; щодо обґрунтованих рекомендацій з метою зменшення кредитних ризиків, покращення системи внутрішнього контролю; щодо контролю за встановленими порушеннями та його адекватність суттєвості порушень Недоліки внутрішнього контролю, ліквідовані під час перевірки Обґрунтованість заперечень перевіряємих

Таблиця 2

Показники для проведення аналітичної частини перевірки кредитних операцій

Показники	Формула для розрахунку або послідовність дій. Рекомендовані значення, сутність. Примітки
1. Загальний стан кредитного портфеля	
Обсяг кредитного портфеля (<i>КП</i>)	Включаючи аналіз динаміки прострочених, пролонгованих, сумнівних кредитів
Структура кредитного портфеля	Структурні складові: кредити, що надані органам державної влади, іншим банкам, фізичним особам, суб'єктам господарювання; овердрафт, операції репо, факторинг, кредити в поточну та в інвестиційну діяльність, іпотечні кредити, за врахованими векселями, фінансовий лізинг (оренда), гарантії, зобов'язання з кредитування та сумнівна заборгованість за ними
Показник загальної кредитної активності	$\text{Загальна кредитна активність} = \frac{\text{Усього наданих кредитів}}{\text{Сукупні активи}}$ <p>Значення >55% - позитивно. Якщо <55%- слід терміново змінити структуру активів. Якщо >80% - серйозні проблеми з ліквідністю</p>
Кількість оборотів кредиту (швидкість обороту)	$n = \frac{On}{\bar{K}}$ <p>де <i>On</i> – оборот кредитів по погашенню, $\bar{K}$ - середні за період залишки заборгованості по кредитах</p>
Відношення загальної суми кредитів до загальної суми депозитів	$\frac{\text{Усього кредитів}}{\text{Усього депозитів}}$ <p>Зростання відношення свідчить про зростання ризиків та зниження ліквідності балансу, а в динаміці така тенденція може бути реалізована у небезпечну ситуацію - ліквідація вкладниками своїх вкладів. Низьке значення показника - неадекватне використання банком своїх можливостей щодо кредитування або його небажання брати на себе кредитні ризики У розвинених країнах в середньому 70-80%</p>
Коефіцієнт погашення кредитів	$\frac{\text{Кредитний оборот по позиках у звітному періоді}}{(\text{Початковий залишок заборгованості (прострочена включно)} + \text{обсяг виданих нових позик})}$
2. Характеристика кредитного портфеля з погляду кредитного ризику	
Ризик концентрації	Вивчення концентрації ризику за категоріями ризику (стандартні та ін.), видами кредитних продуктів, видами економічної діяльності позичальників, забезпеченням, тощо
Співвідношення власних коштів банку (<i>ВК</i>) та кредитного портфеля	$\frac{BK}{KP}$
Коефіцієнт покриття класифікованих кредитів (<i>KP_{кл}</i>) основним капіталом банку (<i>K_{осн}</i>)	$\frac{K_{осн}}{KP_{кл}}$

Частка класифікованих кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля	$\frac{KP_{кл}}{KP}$ Середній рівень ризику кредитного портфеля
Коефіцієнт збитковості КП	$\frac{Збитки\ за\ позиками\ (ЗБ)}{KP}$
Коефіцієнт списання позик	$\frac{Списані\ збиткові\ кредити}{Кредитний\ портфель}$
Показники простроченої заборгованості за кредитами	Абсолютний розмір простроченої заборгованості, її динаміка, темпи росту простроченої заборгованості в порівнянні з темпами росту видачі кредитів (в розрізі окремих видів кредитів)
Частка прострочених кредитів - за процентами та основною сумою (KP_{np}) в обсязі КП	$\frac{KP_{np}}{KP}$ Питома вага простроченої заборгованості в загальному її обсязі
Абсолютний розмір проблемної заборгованості	В тому числі прострочена + з ознаками фінансових ускладнень (власне проблемна)
Рівень проблемної заборгованості	$Рівень\ проблемної\ заборгованості = \frac{Проблемні\ кредити}{Всього\ кредитний\ портфель}$ Характеризує якість кредитного портфеля із точки зору проблематичності їх повернення < 5% від усього кредитного портфеля.
Питома вага погашеної проблемної заборгованості в загальній сумі проблемних кредитів	$\frac{Погашені\ проблемні\ кредити}{Всього\ проблемної\ заборгованості}$
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат	
Коефіцієнт забезпеченості втрат за позичками (В)	$\frac{В}{KP}$
Резерви під можливі втрати	Сума резервів та динаміка її Відповідність розрахункового показника резерву фактичному
Коефіцієнт забезпеченості витрат за рахунок резервів банку на покриття збитків (РЗ)	$\frac{РЗ}{KP}$ або $\frac{Забезпечення\ втрат\ по\ позиках}{Середні\ позики}$
Коефіцієнт співвідношення сум неповернених позик до резервів	$\frac{Суми\ неповернених\ позик}{Резерви}$ Варіанти показників у знаменнику: нерозподілений прибуток, основний капітал Якщо >1 – нестача резервів
Середній час прострочення позички	$\bar{t}_{np} = \frac{\sum 3_{np} t_{np}}{\sum 3_{np}}$

	де Z_{np} – залишки прострочених сум на певну дату; t_{np} – строк прострочення позичок у днях.
Середній обсяг залишків прострочених позичок	$\bar{Z}_{np} = \frac{\sum Z_{np} t_{np}}{\sum t_{np}}$
Темпи зростання залишків прострочених кредитів (T^{np} кред) і темпи зростання простроченої заборгованості (T^{np} заборг)	Якщо $T^{np}_{кред} \leq T^{np}_{заборг}$, - неефективність управління кредитною діяльністю банку і збільшення питомої ваги простроченої заборгованості в загальній сумі залишків заборгованості по кредитах.
4. Характеристика кредитного портфеля з погляду дохідності	
Рентабельність кредитних операцій K_9	$\frac{\text{Доходи від кредитів } (D_{кр})}{\text{Витрати на залучення коштів } (BЗК)}$
Дохідність кредитного портфеля K_{10}	$\frac{D_{кр}}{КП}$
Дохідність кредитних операцій	$\frac{D_{кр}}{\text{Загальна сума доходів (або активів)}}$
5. Характеристика кредитного портфеля з погляду дотримання економічних нормативів	
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	$\frac{\text{Сукупна заборгованість щодо 1 контрагента (балансова і позабалансова)}}{\text{Регулятивний капітал}}$ Детальніше - формула у «Методиці розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні (до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні)» $\leq 25\%$ (регулятивного капіталу, невідкоригованого на основні засоби)
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	$\frac{\text{Сума всіх великих ризиків щодо всіх контрагентів}}{\text{Регулятивний капітал}}$ - - ≤ 8 -кратний розмір регулятивного капіталу банку.
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	$\frac{\text{Сума всіх зобов'язань інсайдера (балансових і позабалансових)}}{\text{Сплачений статутний капітал}}$ - - $\leq 5\%$ сплаченого статутного капіталу
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	$\frac{\text{Сукупна заборгованість усіх інсайдерів (балансова і позабалансова)}}{\text{Сплачений статутний капітал}}$ - - $\leq 40\%$ сплаченого статутного капіталу

Таблиця 3

Рахунки для обліку кредитних операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики

Рахунки для обліку наданих кредитів (в тому числі рахунки: ***5 – неамортизована премія, ***6 – неамортизований дисконт, ***7 – прострочена заборгованість за кредитами; ***8 – нараховані доходи за кредитами; ***9 - прострочені нараховані доходи)	Кредити іншим банкам (група 152); Кредити суб'єктам господарювання (за операціями репо – група 201, за врахованими векселями – 202, факторинг - 203, в поточну діяльність - 206, в інвестиційну діяльність – 207, іпотечні – 208, овердрафт – 2600, 2605) Кредити органам державної влади (органам державної влади та місцевого самоврядування – групи 210, 211, іпотечні - 212, 213) Кредити фізичним особам (на поточні потреби – група 220, в інвестиційну діяльність - 221, за врахованими векселями - 222, іпотечні – 223, овердрафт -2620, 2625); Кошти небанківських фінансових установ (2650, 2655)
Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами	За кредитам іншим банкам та за коштами на вимогу (1580, 1582; 1589), суб'єктам господарювання (група 209), органам державної влади та місцевого самоврядування (2190 та 2191); фізичним особам (група 229)
Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами	За міжбанківськими операціями (1780); За операціями з клієнтами (2480); За іншими нарахованими доходами (3589)
Рахунок для обліку інших нарахованих доходів	Інші нараховані доходи (3578) та прострочені інші нараховані доходи (3579)
Рахунок для обліку доходів майбутніх періодів	Доходи майбутніх періодів (3600)
Рахунок для обліку майна, що перейшло у власність банку	3409
Рахунок для обліку іншої дебіторської та кредиторської заборгованості за операціями з банками	1819, 1919
Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами	За міжбанківськими кредитами (6014; 6016; 6017; 6018); За кредитами суб'єктів господарювання (6020; 6026; 6027; 6028); За кредитами бюджету (6030; 6031); За кредитами фізичних осіб (6040; 6042; 6043; 6044); За врахованими векселями суб'єктів господарювання та фізичних осіб (6022 та 6045) За факторинговими операціями суб'єктів господарювання (6023) Інші процентні доходи (6099)
Рахунки для обліку комісійних доходів за кредитними операціями	Для банків: комісійні доходи від кредитного обслуговування та інші комісійні (6101 та 6109); Для клієнтів: комісійні доходи від кредитного обслуговування та інші комісійні (6111 та 6119)
Рахунки для обліку доходів за позабалансовими операціями (комісійні)	З банків та з клієнтів (6108 та 6118)
Рахунок з обліку отриманих	Штрафи, пені, що отримані банком (6397)

штрафів та пені	
Рахунки для обліку повернення раніше списаної заборгованості	6711; 6712; 6717
Рахунки для обліку спеціальних резервів	Під нестандартну та стандартну заборгованість інших банків (1590 та 1591); За нарахованими доходами за міжбанківськими операціями (1790); Під нестандартну та стандартну заборгованість за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках (1592 та 1593); Під нестандартну та стандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам (2400 та 2401); За нарахованими доходами за операціями з клієнтами (2490); під заборгованість за іншими нарахованими доходами (3599); за виданими зобов'язаннями (3690); за іншими операціями за позабалансовими рахунками (3699)
Рахунки для обліку відрахувань у резерви	Під заборгованість інших банків та клієнтів (7701 та 7702); Під заборгованість за нарахованими доходами (7720); Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат (7706)
Рахунки для обліку комісійних витрат за кредитними операціями	Комісійні витрати на кредитне обслуговування та інші комісійні витрати (7101 та 7109)
Рахунок для обліку витрат за позабалансовими операціями	Комісійні витрати за позабалансовими операціями (7108)
Позабалансові рахунки	надані зобов'язання з кредитування (9100; 9122; 9129) надані гарантії (9000; 9003; 9020; 9023) отримані гарантії (9010; 9030; 9031) сумнівні гарантії (9090; 9091) отримана застава (9500; 9503; 9520; 9521; 9523) розрахункові документи за факторинговими операціями (9800)
Рахунки для обліку не сплачених в строк доходів	Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами (9601); Нараховані та не отримані доходи за операціями з клієнтами (9603)
Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості	Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями (9611)
Рахунок для обліку інших цінностей і документів	Інші цінності і документи (9819)

Недоліки внутрішнього контролю та ризики, що можуть бути притаманні кредитним операціям та їх організації:

- 1) неповне укомплектування кредитних справ (в тому числі відсутність техніко-економічного обґрунтування для довгострокових кредитів, для новостворених підприємств; відсутність довідки про кредитові обороти за

- поточним рахунком для підтвердження оборотів підприємства, особливо у випадку кредитування в іноземній валюті);
- 2) невірний розрахунок резервів під кредитні ризики внаслідок неправильної оцінки обслуговування боргу, фінансового стану позичальника, тощо. Недосформовані резерви зменшують суму регулятивного капіталу;
  - 3) кредитний договір підписаний не уповноваженими особами – може бути визнаний нікчемним;
  - 4) недостовірною оцінкою застави (внаслідок маніпуляції поняттями «подібне майно», «ставка капіталізації», використання лише одного методу оцінки майна);
  - 5) відсутність документів про періодичну оцінку заставленого майна, фінансового стану позичальника, цільового використання кредиту. Відсутність документів про перевірку стану заставленого майна – банк зобов'язаний формувати резерв під кредитні ризики на всю суму боргу;
  - 6) несвоєчасний облік або зняття з обліку застави та документів з кредитування;
  - 7) оціночна вартість предметів застави не покриває суми основного боргу та відсотків з урахуванням можливих витрат на реалізацію застави;
  - 8) невиконання нормативів кредитного ризику;
  - 9) використання скорингових методик, які не створені спеціально для банку, що веде до невірної оцінки ризику;
  - 10) недотримання принципів кредитування (наприклад, принципи: забезпеченість, цільове використання). Чи не перевищують збитки від цього вигоди, пов'язані зі значним зростанням кількості клієнтів?;
  - 11) несвоєчасність внесення записів та/або отримання інформації з бюро кредитних історій, Єдиного реєстру позичальників, реєстру іпотек, Державного реєстру право чинів, Державного реєстру обтяжень рухомого майна;
  - 12) страхування застави від інших ризиків, ніж встановлено договором, або не на повну суму або на користь поручителя, тощо;
  - 13) закінчення строку договору поруки, гарантії, страхування раніше строку кредитного договору. Строк окупності проекту менше строку дії договору застави;
  - 14) невідповідність фактичної суми наданого кредиту затвердженій кредитним комітетом;
  - 15) відсутність повноважень (або недостатність їх) кредитного комітету певного складу або кредитного комітету філії для прийняття рішення про надання великого кредиту;
  - 16) пролонгація проблемних кредитів;
  - 17) недостатня робота з проблемними кредитами. Відсутність (або недотримання) задокументованого порядку взаємодії підрозділів при роботі з проблемними кредитами. Немає документальної фіксації вжитих заходів у певній справі, відсутність періодичної оцінки повноти проведених заходів зі стягнення боргів;
  - 18) несвоєчасне (невірне) нарахування процентів та комісій (наприклад, внаслідок неврахування факту укладення додаткової угоди щодо: зміни

процентної ставки, строків сплати процентів, зміни розміру комісій або строків їх сплати);

- 19) невірний податковий облік резервів під кредитні ризики;
- 20) несвоєчасне віднесення на рахунки прострочених позик; як наслідок – несвоєчасний початок роботи з проблемними кредитами;
- 21) невідповідність строків прийняття рішення про надання кредиту встановленим у внутрішніх положеннях, у рекламі. Можливі наслідки – втрата частини клієнтів;
- 22) необґрунтованість рішень кредитних комітетів (внаслідок нестачі інформації від представників певних підрозділів; невідповідність умов кредиту кредитній політиці, або політиці КУАП);
- 23) ризики житлової іпотеки, пов'язані з:
  - тим, що є проблема реалізації банком предмета іпотеки у випадку, якщо позичальника є малолітня дитина, права якої відповідно до ст.12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» повинні бути захищені при вчиненні правочинів щодо житла;
  - самочинним будівництвом («Цивільний кодекс України», ст.376), відсутністю фіксації в БТІ факту перепланування приміщення;
  - відсутністю у позичальника повної інформації щодо вартості кредиту (Закон України «Про захист прав споживачів», ст. 18);
  - з можливістю визнання договору іпотеки нечинним внаслідок обмеження щодо розпорядженням житлом кожним з подружжя, що встановлено у ст. 65 Сімейного кодексу України.
- 24) невідображення у позабалансовому обліку поручительств.